

Piotr A. Czyż¹

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Muzeum Ziemiaństwa w Dąbrowie Oddział Muzeum Regionalnego w Siedlcach
piotr.cyz@uph.edu.pl

Wykaz ziemiaństwa powiatu radzyńskiego z lat 1882-1897 na podstawie rządowych publikacji Pamjatnyje Kniżki Siedleckoj Guberni

---

***

List of landed gentry in Radzyń County from 1882-1897 on the basis of government publications
Pamjatnyje Kniżki Siedleckoj Guberni

ABSTRACT

The landed gentry was present as a social group from the Middle Ages. It evolved from medieval knighthood to landed gentry, becoming an influential local, national or global community. In the second half of the nineteenth century, despite the limitation of their administrative and judicial role, the landed gentry still played a very important role in the provinces: social, economic and cultural. The list below is a contribution to the panorama of greater land ownership in Radzyń County.
Keywords: Landowners, Radzyń Podlaski, XIX-th century, district.

STRESZCZENIE

Ziemiaństwo, jako grupa społeczna, istniała w Polsce od średniowiecza. Ewoluowała z rycerstwa średniowiecznego do ziemiaństwa stając się wpływową społecznością o charakterze lokalnym, ogólnopolskim czy światowym. Ziemiaństwo w drugiej połowie XIX w., mimo ograniczenia ich roli administracyjnej i sądowej, nadal pełnili bardzo ważną rolę na prowincji: społeczną, gospodarczą i kulturalną. Prezentowane zestawienie jest przyczynkiem do panoramy większej własności ziemskiej powiatu radzyńskiego.

Słowa kluczowe: ziemiaństwo, Radzyń Podlaski, XIX w., powiat

---

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1435-581X>

Ziemiaństwo, jako grupa społeczna, w XIX w. ograła bardzo ważną rolę. Jürgen Osterhammel wspomina, że „wiek XIX był ostatnią epoką, w której ważną rolę odgrywała jedna z najstarszych formacji społecznych – szlachta. Jeszcze w XVIII w. była w Europie, żeby tak rzec, społecznie pozbawiona konkurencji”². Jednak okres XIX w. to także czas, w którym mówimy o posiadaczach ziemskich. Samo bowiem posiadanie nie było wyznacznikiem bycia „ziemianinem”, bo np. nie zaliczano do tej grupy właścicieli nadawanych przez władze carskie majoratów i sprzedawanych za symboliczną kwotę skonfiskowanych Polakom majątków urzędnikom i wojskowym rosyjskim lub Żydom³.

To ziemiaństwo grało przysłowiowe pierwsze skrzypce w polityce, administracji, a w sprawach lokalnych często dysponowało głosem decyzyjnym. Jednak po upadku powstania styczniowego rola właścicieli ziemskich w społecznościach lokalnych zaczęła tracić na znaczeniu. Reforma uwłaszczeniowa całkowicie wykluczyła szlachtę z udziału w samorządzie wiejskim.

W historiografii polskiej można znaleźć wiele przyczynków, prób przedstawienia zagadnienia. Jedne z pierwszych rozpoczęła prof. Janina Leskiewiczowa⁴. Jak zauważa Grzegorz Welik, właściciele ziemscy należeli do elity polskiego społeczeństwa⁵. Wśród badaczy tej społeczności na Lubelszczyźnie i Podlasiu wymienić trzeba: Albina Kopruckowianka⁶, Mariana Kozaczkę⁷, Tadeusza

² J. Osterhammel, *Historia XIX wieku. Przeobrażenie świata*, Poznań 2020, s. 995.

³ W poniższym „Wykazie właścicieli ziemskich...” zob. Wasyl Kotow (Nadwitne) i Mojsze Szafirsztejn (Wola Przewłocka).

⁴ *Ziemiaństwo polskie 1795-1945*, prac. pod red. J. Leskiewiczowej, Warszawa 1985; *Ziemiaństwo polskie 1920-1945*, prac. pod red. J. Leskiewiczowej, Warszawa 1988.

⁵ Pojęcie, które wymaga większego zgłębienia badawczego. Tutaj prym wiodą naukowcy z Wielkopolski, którzy prowadzą badania nad elitą. Zob. K. Szafer, *Ziemiaństwo jako elita społeczeństwa polskiego w Wielkopolsce na przełomie XIX i XX wieku*, Zielona Góra 2005, s. 198.

⁶ Wśród wielu publikacji dotyczących ziemiaństwa autorstwa profesora można wymienić m.in.: A. Kopruckowianka, *Ruchy chłopskie w Ordynacji Zamojskiej po uwłaszczeniu* [w:] *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*, pod red. K. Myślińskiego, Zamość 1969, s. 261-267; A. Kopruckowianka, *Chłopi powiatu puławskiego w walce o ziemię i władzę, do 1939 roku*, „*Studia Puławskie*”, 1974, s. 11-27; A. Kopruckowianka, *W okresie kształtowania się kapitalizmu 1864-1918* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. I, pod red. T. Mencla, Warszawa 1974, s. 641-736; A. Kopruckowianka, *Pierwsze zjazdy ziemian w guberni lubelskiej po powstaniu styczniowym*, „*Annales UMCS*”, sec. F, vol. 29, 1974, s. 209-223; A. Kopruckowianka, *Spółceństwo i gospodarka w latach 1864-1914* [w:] *Z przeszłości dalekiej i bliskiej. Szkice z dziejów Lubelszczyzny*, pod red. A. Kopruckowianka i W. Śladkowskiego, Lublin 1980, s. 201-213; A. Kopruckowianka, *Sytuacja wsi podlaskiej po powstaniu listopadowym* [w:] *Powstanie listopadowe na Podlasiu 1830-1831.*, pod red. J. Flisińskiego, Biała Podlaska 1993, s. 95-112; A. Kopruckowianka, *Aktywność narodowa ziemian lubelskiej 1867-1904* [w:] *Ziemiaństwo a ruchy niepodległościowe w XIX i XX wieku*, pod red. W. Cabana i M. Markowskiego, Kielce 1994, s. 61-80; A. Kopruckowianka, *Aktywność parcelacyjna Banku Włościańskiego w pow. bialskim (1899-1908)*, „*Rocznik Białkopodlaski*”, t. II, 1994, s. 53-75; A. Kopruckowianka, *Działalność Banku Włościańskiego w powiecie bialskim w latach 1909-1915*, „*Rocznik Białkopodlaski*”, t. III, 1995, s. 221-237; A. Kopruckowianka, *Działalność Banku Włościańskiego w powiecie włodawskim* [w:] *Studia historyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Czesławowi Rajcy.*, pod red. A. Wiśniewskiej, Lublin 1995, s. 147-166; A. Kopruckowianka, *Aktywność narodowa i społeczna ludności Podlasia na przełomie XIX i XX wieku* [w:] *Lublin i Lubelskie w dobie porozbiorowej. Społeczna i gospodarcza aktywność społeczeństwa*, pod red. A. Kopruckowianka, Lublin 1996, s. 123-147; A. Kopruckowianka, *Przejawy aktywności politycznej w guberni siedleckiej w świetle danych policyjnych 1902-1912* [w:] *Więsie – chłopi – ruch ludowy – państwo. Księga pamiątkowa Profesora Józefa Ryszarda Szaflika*, pod red. A. Kołodziejczyka, Warszawa 196, s. 324-331; A. Kopruckowianka, *Uwłaszczenie chłopów w dobrach Milanów w powiecie radzyńskim w 1864 r.*, „*Annales UMCS*” sec. F, vol. 51, 1996, s. 101-116; A. Kopruckowianka, *Włodzimierz książę Światopełk-Czetwertyński (1837-1918). Szkic do portretu* [w:] *Państwo – ludowcy – myśl polityczna*, „*Annales UMCS*” sec. K, vol. 6, 1999, s. 59-70; A. Kopruckowianka, *Ziemiaństwo wobec potrzeb oświatowych i wyznaniowych wsi lubelskiej i podlaskiej po powstaniu styczniowym* [w:] *Więsie a dwór na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, pod red. W. Cabana i M. Markowskiego, Kielce 1999, s. 81-108.

⁷ Wśród wielu publikacji dotyczących ziemiaństwa autorstwa profesora można wymienić m.in.: M. Kozaczka,

Epszteina⁸, Kazimierza Karolczaka⁹, Jerzego Gapysa¹⁰, Jarosława Kitę¹¹, Krzysztofa Sytę¹² czy Jarosława Cabaja¹³. Można wymienić liczne grono młodych naukowców, którzy wybrali ten temat, jako część prac badawczych i zainteresowań. Są nimi m.in.: Ewelina Kostrzewska, Michał Mroczek, Joanna Kowalik-Bylicka¹⁴ doktoranci: mgr Piotr A. Czyż¹⁵, mgr Tomasz Stańczuk¹⁶. Każdy z wymienionych zajmuje się czy to daną rodziną, czy podejmuje prace badawcze nad konkretnym zagadnieniem.

„Radzyński Rocznik Humanistyczny” jest czasopismem, które od lat publikuje wyniki badań w omawianym zakresie. Dzięki niemu pojawiło się wiele znaczących artykułów traktujących o ziemiaństwie XIX w. W ostatnim czasie na łamach periodyku ukazały się dwa zestawienia ziemiaństwa okolic Radzyna: dotyczące 1846 r. autorstwa Grzegorza Welika¹⁷ oraz Damiana Sitkiewicza odnoszące się do przełomu 1926/1927 r.¹⁸

Przywołany w tytule spis ziemiaństwa z rządowej serii *Pamiętny Książki Siedleckiej Guberni*, jest jednym z wykazów sporządzonych przez władze rosyjskie. *Pamiętny Książki* były z założenia coroczną oficjalną publikacją rządu gubernialnego, rodzajem urzędowego kalendarza, który zawierał przede wszystkim wykazy stanowisk urzędo-

---

Uprzemysłowienie Ordynacji Zamojskiej w okresie międzywojennym, „Studia z historii społeczno-gospodarczej”, t. VII, 2010; A. Koprucki, *Ordynacja Zamojska 1919-1945*, Lublin 2003; A. Koprucki, *Poczet ordynatów Zamojskich*, Lublin 2002.

⁸ Wśród wielu publikacji dotyczących ziemiaństwa autorstwa profesora można wymienić m.in.: *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemiankich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w latach 1864-1914*, Warszawa 1998; *Z piórem i paletą. Zainteresowania intelektualne i artystyczne ziemiaństwa polskiego na Ukrainie w II połowie XIX w.*, Warszawa 2005.

⁹ Wśród wielu publikacji dotyczących ziemiaństwa autorstwa profesora można wymienić m.in.: *Dzieje rodu. Linia poturzycko-zarzecka*, Kraków 2000; *Rodzina Dzieduszyckich w XIX i XX wieku. Linia starsza. Potomkowie Tadeusza Gerwazego*, Warszawa 2013; *Arystokracja galicyjskiej „podróże do wód” [w:] Podróże po historii. Studia z dziejów kultury i polityki europejskiej ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grzybowskiemu. Wstęp i red. F. Leśniak*, Kraków 2000; *Stosunek ziemian związanych ze Lwowem do Ukraińców w pierwszej ćwierci XX wieku [w:] Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura. Studia z dziejów Lwowa*, t. IV, pod red. K. Karolczaka, Kraków 2002.

¹⁰ Wśród wielu publikacji dotyczących ziemiaństwa autorstwa profesora można wymienić m.in.: *Postawy społeczno-polityczne ziemiaństwa w latach 1939-1945. Na przykładzie dystryktu radomskiego*, Kielce 2003.

¹¹ Wśród wielu publikacji dotyczących ziemiaństwa autorstwa profesora można wymienić m.in.: *Ziemiańska w dziewiętnastowiecznym kurorcie. Listy Stefani z Lemańskich Rzewuskiej do męża z pobytów w zagranicznych uzdrowiskach*, wstęp i opracowanie J. Kita i U. Klemba, Łódź 2017; *Świat dziecka ziemiankiego. Antologia źródeł*, oprac., wstęp i przypisy N. Kapuścińska-Kmieciak, J. Kita, Łódź 2012.

¹² Wśród wielu publikacji dotyczących ziemiaństwa autorstwa profesora można wymienić m.in.: *Działalność Jana Bromirskiego komisarza w dobrach ruskich kasztelana krakowskiego Jana Klemensa Branickiego w latach 1752-1770*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych”, t. 8, 2018, z. 1, s. 341-370.

¹³ Wśród wielu publikacji dotyczących ziemiaństwa autorstwa profesora można wymienić m.in.: *Podanie Dworzankie Starostwa Wiśniewskiego” z 1777 roku, czyli jak Dymitr i Józefa Jabłonowscy dzierżawę królewską synowi przekazali*, „Historia i Świat”, t. 2, 2013, s. 343-381.

¹⁴ J. Kowalik, *Dobra ziemskie Radzyń. Historia majątku od XVIII do XX wieku*, Lublin 2015.

¹⁵ Pracownik Muzeum Regionalnego w Siedlcach w oddziale Muzeum Ziemiaństwa w Dąbrowie. Wśród publikacji autorstwa Piotra Czyża możemy przeczytać m.in.: *Leon Ludwik Sapieha [w:] Słownik biograficzny Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*, T. III, Siedlce 2019, s. 136-137; *August Zamojski [w:] Słownik biograficzny Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*, T. III, Siedlce 2019, s. 161-164; *„Kronika pałacowa Zamojskich z Adamopola” ks. Romana Soszyńskiego z 1970 roku*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 15, 2017, s. 43-62.

¹⁶ Trudno wymienić wszystkich zajmujących się daną tematyką, która stanowi część zainteresowań badawczych czy zawodowych.

¹⁷ G. Welik, *Spis majątków ziemskich z okolic Radzyna i ich właścicieli w połowie XIX wieku*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 1, 2001, s. 171-188.

¹⁸ D. Sitkiewicz, *Spis ziemian powiatu radzyńskiego w latach 1926/1927 w świetle „Księgi Adresowej Polski”*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 8, 2010, s. 191-196.

wych i ich obsadę na dany rok¹⁹. Ponadto publikowano tam najważniejsze rozporządzenia administracyjne, artykuły statystyczne i historyczne.²⁰ Drukowana była na przełomie XIX i XX w.²¹. Na łamach tego czasopisma ukazały się trzy zestawienia majątków w guberni siedleckiej. Dwa roczniki odnoszą się do posiadanego majątku. Zestawienie z 1882 r. obejmowało majątki powyżej 500 morgów, natomiast spis sporządzony w 1897 r. podaje majątki powyżej 150 morgów. Jednak najobszerniejszym oraz najbardziej dokładnym jest spis z 1888 r., ukazujący wszystkie majątki w ówczesnym powiecie radzyńskim guberni siedleckiej²².

Название имѣній или фольварка.	Имя и фамилия владельца имѣнія.	Имя и фамилия арендатора или управляющаго.	Мѣсто проживанія владельца, арендатора или управляющаго.
7. Радзвѣнскій уѣздъ.			
Амезингъ	Кн. Святополь-Четвертневскій Александръ.	Ротарскаго Федосея.	ф. Амезингъ.
Бѣдальне	Шамота Идентъ.	—	„ Бѣдальне.
Бояновка	Роговскій Антонъ.	—	„ Бояновка.
Борки	Иванскій Вячеславъ.	—	„ Борки.
Браница-Радзвѣнская	Шалобовскій Дезидерій.	—	„ Браница.
Брѣзновъ	Малюковскій Александръ.	—	„ Брѣзновъ.
Брѣзновецъ	Косенскій Николай.	—	„ Брѣзновецъ.
Бѣлка	Шалобовскій Генрихъ.	—	„ Бѣлка.
Вѣдальне	Завадскій Желеславъ.	—	„ —
Верховинны	Студанскій Антонъ.	—	„ Верховинны.
Виски	Брѣззовскій Павелъ.	Плевако Густавъ.	„ Виски.
Виторожъ	Гр. Поточка Александръ.	Михаилъ Феликсъ.	„ Виторожъ.
Воронецъ	Дюневскій Мартинъ.	—	„ Воронецъ.
Ворсы	Гр. Поточка Александръ.	Сурдыковскій Осипъ.	„ Ворсы.
Врѣзковъ	Милышевскій Максимъ.	—	„ Врѣзковъ.
Высокъ	Хельмучъ Яковъ.	Жебровскій Карлъ.	„ Высокъ.
Глѣбозина	Мочульскій Северианъ.	—	„ —
Грѣбовецъ	Гр. Поточка Александръ.	Петръ Владиславъ.	„ Грѣбовецъ.
Гурне	Роговскій Антонъ.	—	„ Бояновка.
Деревичка	Брѣззовскій Павелъ.	—	„ Деревичка.
Дрѣлевъ	Гр. Поточка Александръ.	Марковскій Люцианъ.	„ Дрѣлевъ.
Жабце	„ „	Бонгаъ Петръ.	„ Туровъ.
Жероцигъ	„ „	Вайенборгъ Станиславъ.	„ Жероцигъ.

¹⁹ А. Г. Горак, *Источники для биографического словаря российских губернаторов и вице-губернаторов губерний Королевства Польского (1867-1918 гг.)*, [w:] *Библиография. Археография. Источниковедение*, вып. 3, ред. А.И. Раздорский, Д.Н. Шилов, Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, Санкт-Петербург-Москва 2017, с. 29-34.

²⁰ Patrz szerzej o *pamiętnych książkach*: Балацкая Н. М., Раздорский А. И. *Памятные книжки губерний и областей Российской империи (1836—1917): Предвар. список / Рос. нац. б-ка.* — СПб.: Б. и., 1994. — 500 с.; Балацкая Н. М., Вольберг Г. М. *Источники по истории населенных пунктов дореволюционной России: (аналит. обзор) // Источники по истории населенных пунктов дореволюционной России. Вып. 1. Печатные источники периода Российской империи (1721—1917 гг.).* — СПб., 1996; *Памятные книжки губерний и областей Российской империи (1836—1917 гг.): указатель содержания.* Под ред. Н. М. Балацкой, В. В. Антонова. Т. 1: *Европейский Север (Архангельская, Вологодская и Олонекская губернии).* — СПб., 2002; *Памятные книжки губерний и областей Российской империи: Указатель содержания.* Т. 2: *Северо-Запад (Новгородская, Псковская и Санкт-Петербургская губернии)* / Под ред. В. В. Антонова, Н. М. Балацкой. — СПб., 2003; Балацкая Н. М., Раздорский А. И. *Памятные книжки губерний и областей Российской империи (1833—1917): сводный каталог-репертуар.* — СПб., 2008.

²¹ Prawdopodobnie w latach 1870-1912. Na stronie Federacji Bibliotek Cyfrowych znajduje się odnośnik do Białskiej Biblioteki Cyfrowej w Białej Podlaskiej. Znajdują się tam dostępne cyfrowo publikacje z lat 1878 do 1903, <https://bbc.mbp.org.pl/dlibra/publication/4502/edition/4018#structure> (dostęp: 13.09.2021 r.). Brakujące roczniki mogą znajdować się w innych bibliotekach oraz w zbiorach prywatnych.

²² Podobne zestawienie zostało opracowane dla powiatu siedleckiego. Ukazało się w 2020 r., zostało wydane przez Muzeum Regionalne w Siedlcach. Zob. Piotr A. Czyż, *Zestawienie właścicieli ziemskich powiatu siedleckiego w XIX w. i w pierwszej połowie XX w.* [w:] *Udział ziemian w odzyskaniu niepodległości Polski w 1918 roku*, pod red. S. Kordaczuka, Siedlce 2020, s. 7-26.

Название имения или фольварка.	Имя и фамилия владельца имения.	Имя и фамилия арендатора или управляющего.	Место проживания владельца, арендатора или управляющего.
Жабиковъ	Осиповскій Вячеславъ.	—	ф. Жабиковъ.
Желанина	Юлиусъ Ратгеръ.	—	—
Жинине	Лубковскій Александръ.	—	„ Жинине.
Жулиники	Тржцинскій Осипъ.	—	„ Жулиники.
Козлио	Гр. Лубовская Ядвига.	Табиловскій Викторъ.	„ Козлио.
Комаровка	Наседъ Непокойницкаг	—	„ Комаровка.
Комаровка А.	Осиповъ Дмитрій.	Дацицковскій Францъ.	„ Комаровка А.
Конковеница	Панютина Любовь.	х. Соде Теодоръ.	„ Конковеница.
Красевъ	Грабовскій Яковъ.	—	„ Красевъ.
Кржевница	Гр. Потоцкая Александр	Глинкевичъ Александръ	„ Кржевница.
Лузки	—	„ Гораздовская Марія.	„ Лузки.
Межиръчье	Гр. Потоцкая Александр	Вайсенборгъ Станисл.	„ Жероцинь.
Миляновъ	Гр. Урускій Севериъ.	—	—
Надвинте	Котовъ Василій.	—	—
Ольшеница	Влодимевскій Александр	—	„ Станиславовъ.
Осова	Насл. Дрехлевскаго Ива	—	им. Осова.
Плянта	Бржозовскій Иванъ.	Бяловскій Викторъ.	ф. Плянта.
Пржевакка А.	Гр. Спивно Эдуардъ.	—	„ Пржевакка А.
„ Б.	Завядскій Михаилъ.	—	„ „ Б.
Пржевакка-Литва	Война Иванъ.	—	„ „
Пржевакка-Воля	Шифринтейнъ Мойсей.	—	„ „
Пржлуки	Гр. Потоцкая Александр	Шавязскій Людовикъ.	„ Пржлуки.
Проголины А.	Мочульскій Севериъ.	—	„ Проголины А.
„ Б.	Шанивскій Викторъ.	—	„ „ Б.
Радинъ	Шабобовскій Станиславъ	—	„ Гудерниъ.
Рогозинца	Гр. Потоцкая Александр	Ф. Плецинскій Констант.	„ Рогозинца.
Рудзенецъ	Гр. Урускій Севериъ.	Ф. Ротарскій Гюсифъ.	„ Рудзенецъ.

Название имения или фольварка.	Имя и фамилия владельца имения.	Имя и фамилия арендатора или управляющего.	Место проживания владельца, арендатора или управляющего.
Старавесъ	Хелинскій Густавъ.	—	ф. Старавесъ.
Сухозоя	Ки. Четвертинскій Вла	—	„ Миляновъ.
Съмень	Зворскій Августъ.	—	„ Съмень.
Тудынни	Зелеская Марія.	—	„ Тудынни.
Устржешь	Рудиковская Стефанія.	—	„ Устржешь.
Хомеса-Воля	Шлюбовскій Брониславъ	—	„ Ольшеница.
Цихостовъ	Роговскій Сильвестръ.	—	„ Цихостовъ.
Эзиниъ	Бржозовскій Иванъ.	Енджевскій Михаилъ.	„ Эзиниъ.
Юрки	Влкснитъ Францъ.	—	„ Юрки.
Яблонъ	Гр. Замойскій Феома.	—	„ Яблонъ.
8. Соколовскій уездъ.			
Альбиновъ	Мухарская Софя.	„ Эйсмонтъ Брониславъ.	„ Альбиновъ.
Балки	Ярошевскій Чеславъ.	—	„ Балки.
Бахоржа	Дорна-Дорналовичъ Ева	Ярошевскій Казимиръ.	„ Бахоржа.
Бржозовъ	Виншорскій Осипъ.	—	„ Бржозовъ.
Вымислы	Закржевскій Владиславъ	—	„ Вымислы.
Вшеборы	Луцинскій Пнатиъ.	—	„ Вшеборы.
Генрицинь	Мухарская Софя.	„ Домбровскій Конрадъ.	„ Генрицинь.
Городокъ	Дилановъ Маріанъ.	—	„ Городокъ.
Гродзискъ	Ржевускій Станиславъ.	—	„ Лазовъ.
Дзегетни	Пунциъ Софя.	—	„ Старавесъ, Сѣд. у.
Жанецинъ	Гиршмагъ Людовикъ.	—	„ Жанецинъ.
Зальсье	Вселевскій Эдуардъ.	—	„ Зальсье.
Зомбовъ	Гиршмагъ Адольфъ.	—	„ Зомбовъ.
Игнациоль	Струесь Людовикъ.	—	„ Игнациоль.

Dok. 1. Памятная книжка Седлецкой губернии, 1888 г., Седльце 1888, р. 228-233.

Warto wspomnieć także o ówczesnej administracji terenowej. Powiat powstał w wyniku reformy, która weszła w życie 1 stycznia 1867 r. Dzięki niej została utworzona gubernia siedlecka, która powstała na fundamentach starych jednostek

administracyjnych z XIX w.²³ Według danych, nowy powiat radzyński (*radinskij ujezd*) obejmował 1.503 km², na terenie którego zamieszkiwało 55.012 tys. osób, w tym 14.186 tys. w miastach i 40.826 tys. na wsi²⁴. Według nowego podziału administracyjnego w powiecie były 3 miasta oraz 16 gmin²⁵. Poniższa tabela jest próbą przedstawienia wykazu właścicieli ziemskich powiatu radzyńskiego w ostatnich latach XIX w. Warto, aby w przyszłości dopełnić zarysowany obraz spisem majątków ziemskich na podstawie akt hipotecznych przechowywanych w Archiwum Państwowym w Lublinie Oddział w Radzynie Podlaskim²⁶.

Powyższy (Dok. 1) wypis pokazuje wszystkich właścicieli ziemskich z powiatu radzyńskiego. Zestawienie trzech roczników 1882, 1888 oraz 1897 pozwala uzupełniać kolejne dane. Bardzo ciekawym elementem łączącym całość byłoby sprawdzenie wpisów z dwóch kolejnych lat: 1882 oraz 1897 r. Wyniki zostały przedstawione w poniższej tabeli.

**Wykaz właścicieli ziemskich powiatu radzyńskiego guberni siedleckiej
wraz z majątkami za lata 1882-1897**

Nazwa majątku	1882	1888	1897
Amelin ²⁷		ks. Maria Czetwertyńska	
Bedlne ²⁸	Jadwiga Szamota	Jadwiga Szamota	Kazimierz Szamota
Bezwola	Antoni Rogowski	Antoni Rogowski	Stanisław Brochowicz
Białka		Henryk Szlubowski	Henryk Szlubowski
Bojanówka		Antoni Rogowski	
Branica Radzyńska	Stanisław Szlubowski	Dezydery Szlubowski	Stanisław Szlubowski
Brwinów ²⁹		Aleksander Maliszewski	

²³ Zob. M. Mądzik, *Utworzenie powiatu włodawskiego i jego dzieje do 1918 r.* [w:] *Uroczysta Sesja Rady Powiatu we Włodawie. Materiały Konferencyjne*, Włodawa 2010, s. 3; W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977.

²⁴ A. Górak, K. Latawiec, *Administracja rosyjska powiatu radzyńskiego (1867-1918)* [w:] *Ziemia radzyńska 1864-1918*, pod red. A. Gątarczyk i A. Góraka, Radzyń Podlaski 2016, s. 207-208.

²⁵ Miasta: Radzyń, Międzyrzec, Wołyń. Gminy: Biała, Brzozowy Kąt, Jabłoń, Kąkolewnica, Lisia Wólka, Milanów, Misie, Paszki, Siemień, Sitno, Suchowola, Szóstka, Tłuszcic, Zahajki, Żelizna i Żerocin. Zob. W. Ćwik, J. Reder, *Lubelszczyzna...*, s. 104.

²⁶ Podobne zestawienie zostało opracowane dla powiatu siedleckiego w okresie 1918-1939 z datami poszczególnych zakupów na podstawie wpisów z ksiąg hipotecznych. Zob. Piotr A. Czyż, *Zestawienie właścicieli...*, s. 118-21.

²⁷ Obecnie wieś w powiecie parczewskim.

²⁸ Beldno.

²⁹ Dawniej miejscowość nosiła nazwę Kopicka. Zob. Brwinów [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich*, pod. red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, Warszawa 1880, s. 393.

Borki	Wacław Jaźwiński	Wieńczysław Jaźwiński	
Brzostowiec	Wincenty Kosiński	Wincenty Kosiński	Wincenty Kosiński
Cichostów ³⁰		Sylwester Rogowski	
Derewiczka ³¹		Jan Brzozowski	
Drelów ³²	hr. Aleksandra Potocka	hr. Aleksandra Potocka	hr. Andrzej Potocki
Elizin		Jan Brzozowski	
Głęboiczna		Seweryn Moczulski	
Górne ³³		Antoni Rogowski	
Grabowiec		hr. Aleksandra Potocka	
Jabłoń ³⁴	hr. Kazimierz Łubieński	hr. Tomasz Zamoyski	hr. Tomasz Zamoyski
Jurki		Franciszek Wismont	Franciszek Wismont
Kolano ³⁵	hr. Jadwiga Łubieńska	hr. Jadwiga Łubieńska	
Komarówka	Telesfor Niepokojczycki	Niepokojczyckiego następcy	Józef Drobik
Komarówka „A”		Dymitr Osipow	
Kąkolewnica		Lubow Paniutyna	Nadzieja Pawłowna
Krasew	Piotr Sławiński	Jakub Grabowski	Jakub Grabowski
Krzewica ³⁶		hr. Aleksandra Potocka	
Międzyrzec [Podlaski]	hr. Aleksandra Potocka	hr. Aleksandra Potocka	hr. Andrzej Potocki
Milanów	Seweryn Uruski	ks. Włodzimierz Czetwertyński	ks. Maria Czetwertyńska

³⁰ Obecnie miejscowość położona w powiecie parczewskim.

³¹ Derewiczna.

³² Obecnie miejscowość położona w powiecie bialskim.

³³ Główne. Zob. *Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego*, oprac. J. M. Bazewicz, Warszawa 1903-1907, s. 74.

³⁴ Obecnie miejscowość położona w powiecie parczewskim.

³⁵ Obecnie miejscowość położona w powiecie parczewskim.

³⁶ Obecnie miejscowość położona w powiecie bialskim.

Nadwitne ³⁷		Wasył Kotow ³⁸	Wasył Kotow
Olszewnica		Aleksander Błociszewski	Aleksander Błociszewski
Ossowa		Drachalskiego następcy	
Planta ³⁹		Jan Brzozowski	
Przeгалiny „A”	Wiktor Szaniawski	Seweryn Moczulski	Władysław Szaniawski, Teodor Rogowski
Przeгалiny „B”		Wiktor Szaniawski	
Przewłoka „A”		hr. Edward Scipio	
Przewłoka „B”	Paweł Scipio	Michał Zawadzki	
Przewłoka -Litwa ⁴⁰		Jan Wojna	
Przyłuki ⁴¹		hr. Aleksandra Potocka	
Radzyń [Podlaski]	Stanisław Korwin Szlubowski	Stanisław Szlubowski	
Rogoźnica ⁴²		hr. Aleksandra Potocka	
Rudzieniec ⁴³	Seweryn Uruski	Seweryn Uruski	ks. Maria Czetwertyńska
Siemień ⁴⁴	August Zaorski	August Zaorski	Ignacy Hinczelewski
Starawieś	Gustaw Chełmicki	Gustaw Chełmicki	Karol Jaźwiński
Suchowola	ks. Włodzimierz Czetwertyński	ks. Włodzimierz Czetwertyński	Ks. Włodzimierz Czetwertyński
Tulniki ⁴⁵	Maria Zielińska	Maria Zielińska	Czesław Zaorski
Ustrzesz		Stefania Rulikowska	Czesław Rulikowski

³⁷ Obecnie część miasta Radzyń Podlaski.

³⁸ Zob. przyp. 3.

³⁹ Opis majątku przygotowała Agnieszka Gątarczyk w publikacji wydanej w 2019 r. Zob. *Planta – dziedzictwo utracone* [w:] *Dwory i pałace powiatu radzyńskiego*, Radzyń Podlaski 2019, bn.

⁴⁰ Przewłoka „A”, „B” o Litwa to miejscowość obecnie położona w powiecie parczewskim.

⁴¹ Obecnie miejscowość położona w powiecie bialskim.

⁴² Obecnie miejscowość położona w powiecie bialskim.

⁴³ Obecnie miejscowość położona w powiecie Parczewskim. Własność m.in. hrabiny Amelii Łubieńskiej z Kolana.

⁴⁴ Obecnie miejscowość położona w powiecie parczewskim.

⁴⁵ Obecnie miejscowość położona w powiecie parczewskim.

Welinów		Żelisław Zawadzki	
Wierzchowiny		Apolinary Studziński	
Wiski		Jan Brzozowski	
Witoroż	hr. Aleksandra Potocka	hr. Aleksandra Potocka	hr. Andrzej Potocki
Wohyń	Jan Brzozowski		Jan Brzozowski
Wola Chomejowa		Bronisław Szlubowski	
Wola Przewłocka ⁴⁶		Mojsze Szafirsztejn ⁴⁷	
Woroniec		Marcin Dmowski	
Worsy		hr. Aleksandra Potocka	
Wrzosów	Maksymilian Milikiewicz	Maksymilian Milikiewicz	Maksymilian Milikiewicz
Wysokie ⁴⁸		Jakub Chilczuk	
Żabce ⁴⁹		hr. Aleksandra Potocka	
Żabików	Wacław Ośmiałowski	Wieńczysław Ośmiałowski	Wacław Ośmiałowski
Żelizna	Franciszek Brosowicz	Julian Rytgers	
Żerocin ⁵⁰		hr. Aleksandra Potocka	hr. Andrzej Potocki
Żminne		Aleksander Dębkowski	Aleksander Łubkowski
Żulinki	Józef Trzcziński	Józef Trzcziński	

Opracowane na podstawie: *Памятная книжка Седлецкой губернии на 1882 год*, Седльце 1882, с. 181-205; *Памятная книжка Седлецкой губернии на 1888 год*, Седльце 1888, с. 228-233; *Памятная книжка Седлецкой губернии на 1897 год*, Седльце 1897, с. 278-311.

Analizując źródło, jakie stanowi *Памятная книжка Седлецкой губернии*, trzeba wziąć pod uwagę jego specyfikę. Podaje ono najważniejsze majątki na przestrzeni

⁴⁶ Obecnie miejscowość położona w powiecie parczewskim.

⁴⁷ Zob. przyp. 3.

⁴⁸ Obecnie miejscowość położona w powiecie bialskim.

⁴⁹ Obecnie miejscowość położona w powiecie bialskim.

⁵⁰ Obecnie miejscowość położona w powiecie bialskim.

lat 1882-1897. Warto podkreślić, że niektórzy właściciele ziemscy, którzy widnieją w przedstawionym spisie, to m.in. osoby spoza ziemiaństwa, które zakupiły dobra (Mojsze Szafirsztejn). Ujęte zostały również osoby, które otrzymały tak zwane nadania ziemskie dla urzędników czy oficerów rosyjskich wywodzących się z właścicieli ze zlikwidowanych majątków w wyniku represji popowstaniowych, czy to po powstaniu listopadowym czy styczniowym (Wasył Kotow). Trzeba jednak zwrócić uwagę, że przy próbie analizy powyższej tabeli niestety nie jest możliwe odniesienie do położenia topograficznego w tej części guberni siedleckiej (1867-1912) Ówczesny powiat radzyński to przede wszystkim teren, w skład którego wchodzi obecne części trzech powiatów: na północy bialskiego, na południowy wschód obecnego powiatu parczewskiego. Część majątków zlokalizowana była w granicach dwóch powiatów. Jednak zarząd zawsze znajdował się tam, gdzie znajdowała się siedziba rodzinna w granicach ośrodka średniego szczebla administracyjnego.

Kolejne majątki na początku XX w. i w międzywojniu są wymieniane w zestawieniach polskojęzycznych, takich jak wspomniany wyżej *Spis ziemian powiatu radzyńskiego w latach 1926/1927 w świetle „Księgi Adresowej Polski”* autorstwa Damiana Sitkiewicza, czy *Spis alfabetyczny obywateli ziemskich Królestwa Polskiego ze wskazaniem ostatniej stacji pocztowej*⁵¹. Ciekawym uzupełnieniem byłoby sięgnięcie do Hipoteki w Białej Podlaskiej⁵² i do poszczególnych ksiąg dóbr ziemskich z działu I, w którym widnieją wszyscy wpisani właściciele. Bardzo pomocnym źródłem odnoszącym się do przedstawionego zagadnienia oraz do przyszłych rozważań są słowniki, w szczególności *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich*, dzięki któremu łatwiej odnaleźć poszczególne miejscowości w danym powiecie. Kolejną ciekawą pomocą może służyć atlas przygotowany i opracowany przez J. M. Bazewicza, dzięki któremu w znacznie łatwiejszy sposób można odnaleźć poszczególne miejscowości. Warto sięgnąć także do opracowań związanych z szeroko pojętą administracją regionu⁵³.

BIBLIOGRAFIA CYTOWAŃ:

- Cabaj J., „Podanie Dworzańskie Starostwa Wiśniewskiego” z 1777 roku, czyli jak Dymitr i Józefa Jabłonowsky dzierżawę królewską synowi przekazali, „Historia i Świat”, t. 2, Siedlce 2013, s. 343-381.
- Czyż P.A., Leon Ludwik Sapieha [w:] *Słownik biograficzny Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*, t. III, Siedlce 2019, s. 136-137.
- Czyż P.A., August Zamoyski [w:] *Słownik biograficzny Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza*, t. III, Siedlce 2019, s. 161-164.
- Czyż P.A., „Kronika pałacowa Zamoyskich z Adampola” ks. Romana Soszyńskiego z 1970 roku, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 15, 2017, s. 43-62.

⁵¹ *Spis alfabetyczny obywateli ziemskich Królestwa Polskiego ze wskazaniem ostatniej stacji pocztowej*, Warszawa 1909.

⁵² Zob. Archiwum Państwowe w Lublinie oddział w Radzynie Podlaskim, Hipoteka w Białej Podlaskiej.

⁵³ A. Górak, K. Latawiec, *Administracja rosyjska powiatu radzyńskiego (1867-1918)* [w:] *Ziemia radzyńska 1864-1918*, pod red. A. Góraka i A. Gątarczyk, Radzyń Podlaski 2016, s. 207-253.

Czyż P.A., *Zestawienie właścicieli ziemskich powiatu siedleckiego w XIX w. i w pierwszej połowie XX w.* [w:] *Udział ziemian w odzyskaniu niepodległości Polski w 1918 roku*, pod red. S. Kordaczuka, Siedlce 2020, s. 7-26.

Ćwik W., Reder J., *Lubelszczyzna. Dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977.

Epsztein T., *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemiańskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w latach 1864-1914*, Warszawa 1998.

Epsztein T., *Z piórem i paletą. Zainteresowania intelektualne i artystyczne ziemiaństwa polskiego na Ukrainie w II połowie XIX w.*, Warszawa 2005.

Gapys J., *Postawy społeczno-polityczne ziemiaństwa w latach 1939-1945. Na przykładzie dystryktu radomskiego*, Kielce 2003.

Górak A., Latawiec K., *Administracja rosyjska powiatu radzyńskiego (1867-1918)* [w:] *Ziemia radzyńska 1864-1918*, pod red. A. Gątarczyk i A. Góranka, Radzyń Podlaski 2016, s. 207-208.

Karolczak K., *Arystokracji galicyjskiej „podróże do wód”* [w:] *Podróże po historii. Studia z dziejów kultury i polityki europejskiej ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grzybowskiemu*. Wstęp i red. F. Leśniak, Kraków 2000.

Karolczak K., *Dzieje rodu. Linia poturzycko-zarzecka*, Kraków 2000.

Karolczak K., *Rodzina Dzieduszyckich w XIX i XX wieku. Linia starsza. Potomkowie Tadeusza Gerwazego*, Warszawa 2013.

Karolczak K., *Stosunek ziemian związanych ze Lwowem do Ukraińców w pierwszej ćwierci XX wieku* [w:] *Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura. Studia z dziejów Lwowa*, t. IV, pod red. K. Karolczaka, Kraków 2002.

Kita J., *Ziemianka w dziewiętnastowiecznym kurorcie. Listy Stefanii z Lemańskich Rzewuskiej do męża z pobytów w zagranicznych uzdrowiskach*, wstęp i opracowanie J. Kita i U. Klemba, Łódź 2017;

Kita J., *Świat dziecka ziemiańskiego. Antologia źródeł*, oprac., wstęp i przypisy N. Kapuścińska-Kmieć, J. Kita, Łódź 2012.

Kopruckowniak A., *Aktywność narodowa i społeczna ludności Podlasia na przełomie XIX i XX wieku* [w:] *Lublin i Lubelskie w dobie porzoborowej. Społeczna i gospodarcza aktywność społeczeństwa*, pod red. A. Kopruckowniaka, Lublin 1996, s. 123-147.

Kopruckowniak A., *Aktywność narodowa ziemian lubelskiej 1867-1904* [w:] *Ziemiaństwo a ruchy niepodległościowe w XIX i XX wieku*, pod red. W. Cabana i M. Markowskiego, Kielce 1994, s. 61-80.

Kopruckowniak A., *Aktywność parcelacyjna Banku Włościańskiego w pow. Bialskim (1899-1908)*, „Rocznik Białskopodlaski”, t. II, 1994, s. 53-75.

Kopruckowniak A., *Chłopi powiatu puławskiego w walce o ziemię i władzę, do 1939 roku*, „Studia Puławskie” 1974, s. 11-27.

Kopruckowniak A., *Działalność Banku Włościańskiego w powiecie bialskim w latach 1909-1915*, „Rocznik Białskopodlaski”, t. III, 1995, s. 221-237.

Kopruckowniak A., *Działalność Banku Włościańskiego w powiecie włodawskim* [w:] *Studia historyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Czesławowi Rajcy*, pod red. A. Wiśniewskiej, Lublin 1995, s. 147-166.

Kopruckowniak A., *Pierwsze zjazdy ziemian w guberni lubelskiej po powstaniu styczniowym*, „Annales UMCS”, sec. F, vol. 29, 1974, s. 209-223.

Kopruckowniak A., *Przejawy aktywności politycznej w guberni siedleckiej w świetle danych policyjnych 1902-1912* [w:] *Wieś – chłopi – ruch ludowy – państwo. Księga pamiątkowa Profesora Józefa Ryszarda Szaflika*, pod red. A. Kołodziejczyka, Warszawa 196, s. 324-331.

Kopruckowniak A., *Ruchy chłopskie w Ordynacji Zamojskiej po uwłaszczeniu* [w:] *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*, pod red. K. Myślińskiego, Zamość 1969, s. 261-267.

Kopruckowniak A., *Społeczność i gospodarka w latach 1864-1914* [w:] *Z przeszłości dalekiej i bliskiej. Szkice z dziejów Lubelszczyzny*, pod red. A. Kopruckowniaka i W. Śladkowskiego, Lublin 1980, s. 201-2013.

Koprucki A., *Sytuacja wsi podlaskiej po powstaniu listopadowym* [w:] *Powstanie listopadowe na Podlasiu 1830-1831*, pod red. J. Flisińskiego, Biała Podlaska 1993, s. 95-112.

Koprucki A., *W okresie kształtowania się kapitalizmu 1864-1918* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. I, pod red. T. Mencla, Warszawa 1974, s. 641-736.

Koprucki A., *Uwłaszczenie chłopów w dobrach Milanów w powiecie radzyńskim w 1864 r.*, „Annales UMCS” sec. F, vol. 51, 1996, s. 101-116.

Koprucki A., *Włodzimierz książę Światopełk-Czetwertyński (1837-1918). Szkic do portretu* [w:] *Państwo – ludowcy – myśl polityczna*, „Annales UMCS” sec. K, vol. 6, 1999, s. 59-70.

Koprucki A., *Ziemiańskie wobec potrzeb oświatowych i wyznaniowych wsi lubelskiej i podlaskiej po powstaniu styczniowym* [w:] *Wieś a dwór na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, pod red. W. Cabana i M. Markowskiego, Kielce 1999, s. 81-108.

Kowalik J., *Dobra ziemskie Radzyń. Historia majątku od XVIII do XX wieku*, Lublin 2015.

Kozaczka M., *Uprzemysłowienie Ordynacji Zamojskiej w okresie międzywojennym*, „Studia z historii społeczno-gospodarczej”, T. VII, Łódź 2010.

Kozaczka M., *Ordynacja Zamojska 1919-1945*, Lublin 2003.

Kozaczka M., *Poczet ordynatów Zamojskich*, Lublin 2002.

Mądziak M., *Utworzenie powiatu włodawskiego i jego dzieje do 1918 r.* [w:] *Uroczysta Sesja Rady Powiatu we Włodawie. Materiały Konferencyjne*, Włodawa 2010.

Mencel M., *Miedzy powstaniami 1831-1864* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. I, pod red. T. Mencla, Lublin 1974.

Osterhammel J., *Historia XIX wieku. Przeobrażenie świata*, Poznań 2020.

Sitkiewicz D., *Spis ziemian powiatu radzyńskiego w latach 1926/1927 w świetle „Księgi Adresowej Polski”*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 8, 2010, s. 191-196.

Syta K., *Działalność Jana Bromirskiego komisarza w dobrach ruskich kasztelana krakowskiego Jana Klemensa Branickiego w latach 1752-1770*, „Studia z Zakresu Nauk Prawnoustrojowych”, t. 8, 2018, z. 1, s. 341-370.

Welik G., *Spis majątków ziemskich z okolic Radzynia i ich właściciele w połowie XIX wieku*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, t. 1, 2001, s. 171-188.